

*Raport został opracowany na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako jeden z **Raportów o Stanie Kultury**, podsumowujących zmiany, jakie dokonały się w sektorze kultury w Polsce w ciągu ostatnich dwudziestu lat.*

Treści zawarte w Raportach o Stanie Kultury odzwierciedlają wyłącznie poglądy ich autorów.

Raporty o Stanie Kultury obejmują następujące obszary tematyczne:

- *Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej;*
- *Raport o finansowaniu i zarządzaniu instytucjami kultury;*
- *Raport o systemie ochrony dziedzictwa kulturowego;*
- *Raport o muzeach;*
- *Raport o wzornictwie;*
- *Raport o rynku dzieł sztuki;*
- *Raport o książce;*
- *Raport o teatrze;*
- *Raport o tańcu współczesnym;*
- *Raport o kinematografii;*
- *Raport o szkolnictwie artystycznym;*
- *Raport o edukacji kulturalnej;*
- *Raport o digitalizacji dóbr kultury;*
- *Raport o mediach audiowizualnych;*
- *Raport o promocji Polski przez kulturę.*

RAPORT O DIGITALIZACJI

Gromadzenie polskiego dziedzictwa narodowego, jego przechowywanie oraz udostępnianie jest powinnością instytucji kultury. Od kilku lat polskie instytucje pamięci wprowadzają nowoczesne metody zabezpieczania dóbr kultury, tworząc ich cyfrowe odwzorowania, które dzięki nowym technologiom komunikacyjnym mogą być udostępniane milionom użytkowników z całego świata za pomocą internetu. Tworzenie kopii cyfrowych polskiego dziedzictwa narodowego jest jednym z najważniejszych warunków zachowania go dla przyszłych pokoleń. Istnieje również kategoria naturalnych dokumentów cyfrowych (ang. *born-digital*), mających wyłącznie postać cyfrową i zapisanych na informatycznych nośnikach danych. Dokumenty te, na równi z reprodukcjami cyfrowymi obiektów analogowych, stanowią polskie dziedzictwo narodowe, podlegające systematycznemu gromadzeniu i ochronie.

Tworzenie i udostępnianie zasobów cyfrowych jest jednym z czynników rozwoju współczesnego społeczeństwa opartego na wiedzy oraz ważnym elementem polityki Unii Europejskiej, której wyrazem było utworzenie Biblioteki Europejskiej oraz portalu Europeana, dającego zintegrowany dostęp do cyfrowych zasobów europejskich bibliotek, muzeów i archiwów.

Digitalizację polskich zasobów kultury rozpoczęto w pierwszych latach XXI w. Cyfrowe zasoby archiwów państwowych są obliczane na ok. 3 mln skanów, bibliotek – na ok. 300 tys. jednostek bibliotecznych (ok. 15-17 mln skanów), obiektów muzealnych – na ok. 300 tys. reprodukcji. Wielkość zasobów zdigitalizowanych dokumentów audiowizualnych nie jest dokładnie określona. Zauważyć można stały wzrost tempa prac digitalizacyjnych, zwłaszcza w odniesieniu do zbiorów archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych.

Do najważniejszych inicjatyw digitalizacyjnych w Polsce należą następujące projekty:

- Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona i Polska Biblioteka Internetowa;
- Elektroniczne Archiwum Zabytków Piśmiennictwa Polskiego;
- Konsorcjum „Polskie Biblioteki Cyfrowe” i Federacja Bibliotek Cyfrowych;
- Narodowe Archiwum Cyfrowe;
- Narodowy Instytut Audiowizualny.

Prace digitalizacyjne w Polsce charakteryzuje rozproszenie inicjatyw oraz brak koordynacji działań. Przyczyny takiej sytuacji to m.in., brak systemu finansowania prac digitalizacyjnych na szczeblu centralnym, niski poziom wiedzy na temat znaczenia digitalizacji polskich dóbr kultury wśród osób zarządzających instytucjami pamięci, oraz brak świadomości znaczenia gromadzenia i trwałego przechowywania naturalnych dokumentów cyfrowych dla polskiego dziedzictwa narodowego.

Większość instytucji kultury nie jest w stanie finansować wyposażenia pracowni digitalizacyjnych oraz procesu digitalizacji z własnego budżetu, dlatego prace te są finansowane doraźnie, z funduszy strukturalnych, dotacji celowych czy projektów międzynarodowych, co nie zapewnia im ciągłości i trwałości projektów. Centralna koordynacja procesu digitalizacji jest szczególnie istotna w przypadku bibliotek, gdyż istnieje niebezpieczeństwo digitalizacji tych samych dokumentów w różnych ośrodkach. W przypadku archiwów, muzeów i archiwów audiowizualnych, w związku z dużym zróżnicowaniem zasobów, takie ryzyko jest znikome.

Jedną z barier komplikujących proces udostępniania dokumentów cyfrowych przez archiwa i biblioteki na stronach internetowych są ograniczenia wynikające z ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ochronie baz danych i innych. Dlatego istotną kwestią wydaje się jego modyfikacja lub tworzenie nowych zapisów, a także popularyzacja nieodpłatnych licencji niewyłącznych na publikacje cyfrowe oraz zamieszczanie dokumentów na licencjach typu Creative Commons, opracowanych specjalnie dla internetu.

Instytucją odpowiedzialną za tworzenie polskich zasobów cyfrowych jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego przy współpracy Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Instytucjami współpracującymi są: dla zbiorów bibliotecznych – Biblioteka Narodowa, dla zbiorów archiwalnych – Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. W 2006 r. minister kultury i dziedzictwa narodowego powołał Zespół ds. Digitalizacji, który zajął się m.in. opracowaniem standardów metadanych oraz standardów technicznych dla obiektów cyfrowych tworzonych przy digitalizacji dziedzictwa kulturowego, co jest jednym z najważniejszych elementów umożliwiających koordynację działań, synergii w zakresie udostępniania zasobów cyfrowych oraz ich długookresowe przechowywanie.

Przy tworzeniu strategii digitalizacji i budowy zasobów cyfrowych w Polsce sformułowano kilka kluczowych zasad:

- Czynnikiem warunkującym systematyczny rozwój polskich zasobów cyfrowych powstałych w wyniku digitalizacji jest prowadzenie stałej i systematycznie rozszerzanej działalności digitalizacyjnej w polskich instytucjach kultury (archiwa, biblioteki, muzea, archiwa audiowizualne).
- Przy budowie archiwów i bibliotek cyfrowych, wirtualnych muzeów oraz repozytoriów cyfrowych należy stosować międzynarodowe standardy oraz brać pod uwagę wskazówki wypracowane i sprawdzone w innych krajach.
- Przy wdrażaniu strategii trzeba wziąć pod uwagę kluczowy dla zasobów cyfrowych czynnik czasu. Zasoby polskiej kultury przechowywane w archiwach, bibliotekach i muzeach systematycznie niszczej – jako czynniki zagrożenia można wskazać np. zanieczyszczenie środowiska, kwaśny papier lub starzenie się nośników z zapisem materiałów audiowizualnych.
- Niearchiwizowane systematycznie i w sposób bezpieczny obiekty cyfrowe, dokumenty elektroniczne dostępne *on-line* oraz strony internetowe są bezpowrotnie stracone dla obecnych i przyszłych pokoleń.
- W procesie budowy zasobów cyfrowych należy uwzględniać stały postęp technologiczny.
- Tworzenie oraz udostępnianie zasobów cyfrowych musi być zgodne z krajowymi oraz międzynarodowymi regulacjami prawnymi, ze szczególnym uwzględnieniem praw własności intelektualnej i zasad ochrony danych osobowych.
- Skoordynowana budowa i długookresowa ochrona zasobów cyfrowych jest istotnym czynnikiem warunkującym rozwój ekonomiczny Polski oraz ważnym elementem tworzenia społeczeństwa informacyjnego.
- Polskie projekty digitalizacyjne powinny być realizowane we współpracy z projektami Unii Europejskiej, a zasoby cyfrowe z domeny publicznej – udostępniane w portalach umożliwiających zintegrowany dostęp do międzynarodowego dziedzictwa kulturowego, takich jak APENET czy Europeana.

Strategia digitalizacji dóbr kultury oraz gromadzenia, przechowywania i udostępniania obiektów cyfrowych w Polsce w latach 2009-2020 obejmuje następujące zadania:

Rozbudowa polskich zasobów cyfrowych

- rozpoczęcie masowej digitalizacji polskich dóbr kultury (zasobów polskich archiwów, bibliotek i muzeów);
- tworzenie egzemplarzy obowiązkowych bibliotecznych dokumentów elektronicznych, wprowadzenie zmian legislacyjnych, które umożliwią gromadzenie egzemplarzy obowiązkowych stron internetowych;
- archiwizacja naturalnych dokumentów cyfrowych;
- archiwizacja zasobów polskiego internetu.

Ochrona zasobu cyfrowego

- opracowanie jednolitych standardów metadanych oraz standardów technologicznych dla wszystkich typów dokumentów gromadzonych w polskich instytucjach kultury;
- budowa bezpiecznych magazynów danych i repozytoriów cyfrowych, które umożliwią długookresowe przechowywanie zasobów cyfrowych;
- powołanie Centrum Kompetencji, którego celem będzie stałe monitorowanie zmian technologicznych, dotyczących digitalizacji i przechowywania danych cyfrowych oraz promocja i wdrażanie nowych technologii w polskich instytucjach kultury;
- szkolenie wysoko kwalifikowanej kadry pracowników archiwów, bibliotek i muzeów cyfrowych oraz instytucji audiowizualnych.

Zapewnienie dostępu do zasobu cyfrowego

- opracowanie jednolitego sposobu prezentacji i udostępniania zbiorów cyfrowych;
- udostępnianie polskich zasobów cyfrowych w portalach APENET oraz Europeana;
- badanie użytkowników polskich zasobów cyfrowych oraz prowadzenie badań i opracowywanie bieżących analiz oraz raportów związanych z cyfryzacją;
- udostępnianie w internecie zasobów z domeny publicznej (wolnych od zastrzeżeń prawa autorskiego);
- promocja idei wolnego dostępu do zasobów cyfrowych, organizacja systemu pozyskiwania licencji na publikację cyfrową dzieł objętych prawem autorskim.

Warunkiem realizacji zadań zmierzających do digitalizacji i upowszechnienia polskich zasobów cyfrowych jest stworzenie trwałych finansowych, prawnych i organizacyjnych podstaw budowy sieci archiwów, bibliotek, muzeów i repozytoriów cyfrowych. Szczególnie istotnym elementem jest stworzenie i upowszechnienie wśród instytucji kultury

mechanizmów finansowania digitalizacji oraz przechowywania zasobów cyfrowych, z jasno określonymi kryteriami przyznawania funduszy.